

Pasitinkame 28-ąją LMA serijos *Mokslas visiems* knygą. Džiugu, kad daugėja Lietuvos autorių veikalų šitoje serijoje: Algirdo Vaclovo Valiulio „Medžiagų ir technologijų istorinė raida“, Jono Grigo „Pažinimo šaknys ir vaisiai“, Romualdo Karazijos „Šiuolaikinė fizika smalsiems“, Viktorijos Daujotytės „Populiarioji literatūrologijos versija“. Kaip ir kitos, kurių pats neperskaičiau, bet girdėjau apie jas gerų žodžių.

Algirdo Gaižučio knyga „Elito šviesa ir šešėliai“ išmintingai parašyta, skoningai apipavidalinta. Malonu liesti, atsiversti, sklaidyti. Ją įdomu skaityti. Apie sudėtingus ir gilius dalykus kalbama profesionaliai, aiškiai ir suprantamai.

Knygos tematika – retokai gvildinama, bet lyg ir dažnokai girdėta, paprasta. Apie elitą. Bet jos klausimai keblūs. *Ar esama elito? Kas jis? Kokia jo vieta ir vaidmuo mūsų visuomenėje? Ką konkrečiai galėtume priskirti prie elito?* Deja, Lietuvoje į tokius klausimus labai mažai kas norėjo, tuo labiau – galėjo atsakyti.

Skaitydamas pagalvodavau – kokie galimi kiti panašios lietuviškos knygos autoriai: gal tarpukario filosofai – Karsavinas, Sezemanas, Maceina, Šalkauskis? Gal Vytautas Kavolis, Meilė Lukšienė, Albertas Zalatorius, Vanda Zaborskaitė, Arvydas Šliogeris, Irena Veisaitė arba Leonidas Donskis? Bet jie visi mirę. Tada gal Arūnas Sverdiolas, Naglis Kardelis? Šitas sąrašas – iš gyvųjų, jis atviras, bet tikrai neilgas. Gaižutis buvo vienas iš jų, pradėjęs darbą seniai, su pirmosiomis estetologijos studijomis, suklusęs prie šitos temos savo „Estetikoje: tarp tobulybės ir mirties“ (2004), analizavęs knygoje „Daugiaveidis elitas“ (2008). Gal jautęs potraukį prie šitos temos kaip menininkas – fotografas ar įgudęs menotyrininkas.

Tad kas be ko, Algirdui Gaižučiui jo paties prisiimti galvosūkių nebuvo nauji. Kai kam gali pasirodyti, kad autorius tarsi kartoja save. Bet taip nėra. Knyga originali savo idėja, keliami problema, istoriniais filosofiniais jos ekskursais ir ypač elito tematikos transformacijomis, šiandienėmis jos aktualijomis.

Kai skaitai knygą, maloniai nuteikia ir stebina gili, universali, visapusiška temos analizė. Atlikta temos ir išsikeltų problemų analizė: kas dar gyva, o kas jau mirę šitoje senoje, ne tik autoriaus, bet ir daugelio kitų pasaulio filosofų nagrinėtoje elito sampratoje.

Bent pusė knygos paskirta istoriniam filosofiniam klausimo diskursui. 5 skyriai (iš 9) paskirti Rytų civilizacijų, Antikos, graikų-romėnų, ankstyvosios krikščionybės ir Renesanso laikų elitizmo sampratoms. Gerai, tai suteikia pagrindo nepasimesti modernybėje, ypač postmodernybėje, kur klaidinamomis grimasomis pasitinka post-tiesa, feikai ir simuliakrai. Bet knyga parašyta iš dabarties, šiandienos pozicijų. Modernybei ir šiuolaikinėms paradigmoms aptarti ir įvertinti paskirti knygos puslapiai, kuriuos skaitydamas galvoji apie aktualias, labai karštas mūsų kultūros problemas. Atsivertęs paskutiniuosius (8 ir 9) skyrius, kuriuose itin svarbios politikos, demokratijos, valstybės ir tarptautinio („transnacionalinio“) elito charakteristikos, supranti, kaip giliai autorius kasasi, kokius analizės instrumentus virtuosiškai naudoja. Filosofo, meno ir moralės filosofo, sociologo, politologo (net ekonomisto), menotyrininko, pedagogo, kultūrologo, pagaliau – menininko asmenybės, gyvo žmogaus, *dvasios aristokrato* akimis apžiūrimas tas mazgas, filosofiskai pavadintas *elito fenomenu*.

Elito istorija ir likimas, ypač jo dabartis Lietuvoje autoriui išskyla kaip problemos, kurios beveik neišsprendžiamos, nes pagrindines jų turi spręsti pats elitas, kurio, deja, Lietuvoje gal jau / dar nėra, ar bent jo trūksta, stinga. Laisvės, globalizacijos, bet svarbiausia –

virtotojiškumo, anot autoriaus, sąlygomis tuščiomis lieka politikų kalbos apie „gerovės valstybę“, apie *tikrąją elitą* kaip galią valdyti visuomenę ir konkrečias valstybes, spręsti tarpvalstybines – transnacionalines prieštaras.

Skaitydamas minėtus paskutiniuosius knygos skyrius, sustodavau prie vienos ar kitos kaip sentencija skambančios įžvalgos, vis pasvajodavau: gera būtų, kad šitą knygą (kaip „knygą visiems“) perskaitytų ir suprastų, iš jos pasimokytų mūsų politikai. Visi, kurie veržiasi į politiką ir net jau dalyvauja joje. Knyga, kaip minėta gimė ne tuščioje vietoje, ne akademinėje erdvėje, o *per autoriaus gyvenimą*. Dvasingumo, kūno ir dvasios santykio samprata knygoje yra paties autoriaus patyrimas, ir tai, manyčiau, labai vertinga. Pavadinčią tą asmeninį autoriaus patyrimą gerąja, sunkios ligos akivaizdoje paties autoriaus pakeista karma.

Kitaip tariant, apgailestauju, kad iš Lietuvos elitu pavadinamų Lietuvos šviesuolių retas kuris išgyvena ką nors panašaus. Pažiūrėkime į ministerijas ir jų ministrus. Jos palaiapsniui mažina valstybės kapitalą / investicijas, nepasverdamos konkrečių neigiamų padarinių atiduoda prerogatyvas verslui ten, kur to daryti neleista – nacionaliniame transporte sausumoje, jūroje ir danguje, kaip ir moksle, švietime, sveikatos apsaugoje, tautinio paveldo baruose. Tik karo tarnybos dar atrodo kaip valstybės / nacijos subjektai. Bet ir jie labiau vertina patogaus vakarykščio gyvenimo algoritmus. Karo pavojui iškilus neturime pilietinio pasipriešinimo pamatų: slėptuvių, civilių gyventojų mokymų ir pan. Taigi net mūsų kariškiams labiau patinka slėptis šešėlyje, gal ir galingame – NATO, bet patys jie nesiekia nieko aukštesnio ir apčiuopiamo, kad prigesintų Rusijos karo prieš Ukrainą pašvaistę, pavyzdžiui, neleistų Elonui Muskui vienam nulemti ukrainiečių jūros mūšį su Putino armija prie Krymo krantų.

Tarkim, kad negali. Kad tai yra virš mūsų jėgų. Kaip ir daug ko kitko. Gal taip iš tikrųjų yra. Tačiau būtent iš to ir seka Gaižučio knygoje keliamų klausimų reikšmė. Gal tik realiam mūsų valstybės elitui pagal jo supratimą ir galią.

Autorius teisingai pabrėžia, kad nėra aktualesnio klausimo už tą, kas *šiandien ir kaip valdo pasaulį*. Deja, nelabai mokame atsakyti į jį. Valdyti kraštą, valstybę, pasaulį be *elito kaip visuomenės šerdies* (mano pabrėžta), be turiningos ir sėkmingos elito veiklos ir įtakos, autoriaus nuomone, yra neįmanoma. Kaip „elito neįmanoma įsivaizduoti be visų *Kitų*“ (648 p.).

Nesiimu pasakyti, kiek šitoje salėje yra elitui priklausančių žmonių. Tegu ši knyga padaugina ir mūsų elitą, ir tuos *Kitus*, be kurių nėra nei paties elito, nei visų mūsų. Labai linkiu kolegoms knygai kuo daugiau skaitytojų, kurie nusiteikę keisti savo užimamą vietą, kurie norėtų atsisakyti seno požiūrio, kurie šitos knygos būtų padrasinti ne tik protu ir širdimi, bet savo gyvenimu, patyrimu *čia* ir *dabar* sklaidyti šešėlius, kuriuos meta, deja, ir šviesiausias elitas.

Vytautas Martinkus, 2023, rugsėjo 12